

függőség kérdését, a Boncza családban öröklődő, önmagát a férjének teljesen alárendelő női viselkedésminta hatását, a normális szülő–gyermek viszony hiányának következményeit Boncza Berta egész további életére. Ezekkel a főképp pszichológiai tényekkel magyarázza a szerző Csinszka házasságát Adyval. Külön fejezetet szentel annak vizsgálatára, hogy Boncza Berta valóban „hisztérika”

volt-e, ahogy azt a kortársai közül oly sokan állították. A számomra legérdekesebb része a könyvnek a fiziognómiai elemzése: a szerző egyrészt Csinszka külsejét elemezve próbál jellemére következtetni, másrészt Ady külső megjelenését összeveti majdani feleségével, s több fénykép segítségével is bemutatja hasonlóságukat, sőt Csinszka és Ady édesanyja közti hasonlóságot is. Különösen meggyőző az a trükkös fotómontázs, ahol Ady arcának jobb fele mellé odahelyezi felesége arcának bal felét, illetve ahol az Édes és Csinszka képével teszi meg ugyanezt. Ebből a külső hasonlóságból vezet le az azonnali vonzalmat Ady és Boncza Berta között, illetve jellemük hasonlóságára is következtet. Igaza van abban, hogy ha meg akarjuk magyarázni, hogy Boncza Berta miért mond le két, korban hozzá illő udvarlójáról (Tabéry Gézaról és Lám Béláról), és miért megy feleségül a rossz hírű, beteg és nála jóval idősebb Adyhoz, illetve miért tart ki mellette a végsőkig minden megaláztatása ellenére, az okokat főképp a genetika és a mélylélektan területén kell keresnünk. Vastag Andrea azonban nem képzett pszichológus, pszichiáter vagy genetikus, így ilyen szempontú elemzése gondolatébresztő, de nem éreztem mindig kellően tudományosan megalapozottnak. Feltárja Csinszka nehéz családi örökségét, és innentől kezdve mindent

ezzel magyaráz, az általa ábrázolt Boncza Berta egész életében a belső és külső körülmények rabja, mintha soha nem lett volna lehetősége szabadon dönteni, fejlődni, meghaladni önmagát, belső kényszerét.

A könyv másik hiányosságának érzem, hogy Csinszka története „légüres térben” játszódik. Hiányzik a történelmi-társadalmi háttér első házasságának ábrázolásakor is

(nyilvánvaló, hogy nem csak a társfüggőség tartotta Csinszkát Ady mellett), de különösen feltűnő ennek hiánya a Babitscsal folytatott viszony bemutatásakor. Lényegében csak a levelek dátumából derül ki, hogy a Károlyi-kormány végnapjaiban, majd a tanácsköztársaság alatt történik mindez, pedig Babits zaklatott viselkedése, a Csinszkaival kezdett furcsa viszony nem függetleníthető ezeknek a hónapoknak az állandóan változó, egyre kaotikusabb viszonyaitól.

A könyv élvezhetősége szempontjából legjobb lett volna csak az Ady–Csinszka kapcsolatra fókuszálni, s a Babitshoz vagy a Márfy Ödönhöz fűződő viszonyra már kevésbé részletesen kitérni. A kevesebb több lett volna. Így el lehetett volna kerülni a sok önismerélményt is, illetve a szakirodalomból és a visszaemlékezésekből, levelezésekből vett túl hosszú idézeteket, amelyek sok újdonsággal nem szolgáltak. Mindenképp szükség lett volna tehát egy határozott szerkesztőre, aki kíméletlenül lerövidíti és stilsztikai szempontból is átnézi a kéziratot, szembetűnővé téve ezzel a mű erényeit és eltüntetve gyengeségeit.

Vastag Andrea első könyve nem mentes a hibáktól, reméljük, azért nem veszíti kedvét, és bőséges ismeretanyagát újabb írásokban fogja kama- toztatni.

ARTZT TÍMEA

Tóth Krisztina: Világadapter

Magvető, 2016

Tóth Krisztina *Világadaptere* teret enged a költői képekben tobzódó „világlátó” költeményeknek és a személyes veszteségekkel, elmúlásélménnyel átszótt, szinte prózává csupasztított egyéni történeteknek. Ugyanakkor a társadalmat (*A koravén cigány; Bánk, magában*), a bolygót (*Felejtő; Hosszúalvó*) és az egyént érintő (*Heg; Csillag*) drámákat nem él-

hetjük át közvetlenül, mert szövegeiben a lírai én eltávolodik élményeitől, a külvilág feszültségváltásai habár keresztülvibrálnak rajta, kiegyenlítő-dést keresnek.

Az idő múlása, a természet körforgása s az emberi lét halálba futása a *Világadapter* témája, erre utal az első ciklus címe, *Futamidő*. Szuggesztív,

groteszk képekben tolakodik elének a halál: „ahogy háztűznéző alatt előjön / a kisházból a húgy- és szarszagú, / félbolond nagymama”, vagy „a frissen festett házfalon / mégiscsak átüt az obszcén graffiti”. *Hogy vagytok?* – kérdezi a lírai én a kötetnyitó versben, miközben a kínosság érzése oldásért kiált: a nagymamát visszaküldik, a házfalat újrafestik; s mi rápillantunk az óránkra, hogy egy üres – „Össze kéne már jönni egyszer” – szófordulattal lépünk tovább. A maximumig telített *Memóriakártya* lajstromba veszi a halhatatlanok névsorát, „halottak hívnak és élők üzennek, / a PIN-kód: kettő, nulla, egy, négy”, ironikus keltezés.

Az elmúlt tíz évben Tóth Krisztina prózakötetei láttak napvilágot, ám a költemények között is akadnak epikus vázra építkezők, ilyen az iskolai életképből kibomló kellemes ritmikájú *Háromnegyed*, mely a lírai én kislánykori szorongását eleveníti fel attól, hogy a tanító néni tőle kérdezi a pontos időt, amit a mai napig sem tud leolvasni, amikor már annyian „kiléptek a sorból”. A „sor” többértelmű metafora, utal a halálra, a tömegre és az írás aktusára. Ám a szöveg keletkezését megjelenítő keretmondatok („Mikor sötétben gépelek, vakon...”, „több, mint fél, miközben gépelek”) nélkül teljesebb lenne az élmény, akárcsak a *Futamidő*. Szintén retrospektív szemlélet uralja az *IDŐ, IDŐ, IDŐ* című költeményt, ám a gyermeki látásmód humorával és lényeglátó képességével. Mert miként is lehet az időt magunk után húzni vagy kifutni belőle? Talán úgy „mint a nyulak, mint az őzek, / tágra nyílt szemmel, lüktető / bordákkal [...] / váltott cipőkben, folyton lemaradva...”

A II. ciklus legexpresszívabb darabja ismét a nyitóvers, *Dal a titkos életről*. Az áradó metaforák expresszív hatásuk ellenére titokzatosak. A „látva lassanak” igénye Tóth Krisztinánál a „felkarcolt szemeidet hunyd egyszer rám egészen” – sorismétlésben jelenik meg; de mégis inkább a rejtőzködést és a fikciót választja: „Titkos életemet, hogy titkos legyen, mindig bezárom, / hajnalban ajtaján ökölled dörömböl az álom [...] Titkos életemet, hogy éljen, kitaláltam, / égeti villanyát abban a messzi-messzi házban.” A lírai én elrejtja a „teliszemetelt, sárga töltést” s a benne lévő Gorgó-fejet. Tóth Krisztina lírája pontos, esztétikailag kidolgozott, néha ijesztő, többször drámai, s néha bepillantást enged egy szürreálisan sötét világba: „Lakik a szívben egy szív, igen. / Aranyhalforma, ritka példány, / síkosan vergődik a felszínen, / vizet dalol és néha vért hány” (*Munkadal*).

Az időmetaforák szervezik a II. ciklust is, ám azt az életidőt mérik, amikor a lírai én mellől hiányzott valaki, egy konkrét utazó- és élettárs: „Ljubjana azt jelenti: nem vagy ott” (*Zsarnokgyík*). Az emlékező magányos turistaként száll metróra, hagyja maga mögött Janus-arcú emlékeit: „Hátulról öregember, előlről fiatal férfi”, „Hátulról fiatal férfi, előlről soha többé” (*Metró*). Súlyos *Vasgolyó* bontja le harmincöt év távlatából a fikcióból emelt épületeket: „Álmomban abban a házban jártam, / ahol ébren nem is laktam soha”, „[v]alamit mondtál, hogy már unokád van, / nem is figyeltem, félrevert a szívem, / nagy, lengő vasgolyó a levegőben, / nézd, mondtam, éppen bontják azt a házat.”

A III. ciklus a stílusgyakorlatoké, megidézésre kerül Balassi, Katona, Vörösmarty, Kosztolányi, József Attila, Weöres Sándor és Dante egy-egy műve. Közülük a társadalmi problémákat feszegető Vörösmarty-átirat emelkedik ki. *A koravén cigány*, bordal helyett *borúdal* alcímmel, a „Hová tevő boldogtalan fiait” kérdést feszegeti. Hová s leginkább mivé lesznek a városi környezetben élő lecsúszott és kiszolgáltatott emberek: „Házadat is elkötyavetyélted, / tolószékre cserélted a pénzed / húztál volna inkább új lapot, / mikor lesz, hogy őket láthatod, / mentél volna föl az égbe lakni! / Mikor jössz már rá, hogy rossz a pakli?”

A strófa Balassié, a téma nem, mégis szerencsés fúzió terméke az *Adj már csendességet szerelmes verzió*, miként szóragoztató alkalmi vers az *Inferno letterario, avagy a költő Paul Virilio kíséretében alászáll*. Ezzel szemben hiába olvasom a lüktető és drámai jambusokat: „Kezében fémdoboz, / orra helyén lyukak. / Forog az üres járdán, / magában így mulat” (*Bánk, magában*), nem lelem a párhuzamot Bánk és a hajléktalan nő között, legfeljebb abban, hogy mindkettő tragikus hős. Az angol hangzású *Tisölök*, azaz „embert is ölök”, *Tiszta szívvel* parafrázis a stílus- és ritmustörés érzetét hagyja maga után, szándékosan. Ambivalens hatása a „pofákat” és „leszarom” szavak stílusértékének és a kétütemű hetesek soráthajlással kivitelezett ütemhatár-eltolódásának köszönhető. A szakasz utolsó, nem túl érdekesítő, ars poétikus versében két álláspont jelenik meg, *A Tanítvány* szerint „a rímet mi vetítjük a dolgokba”; míg a tanár szerint a világ hangokból szőtt pókháló, melyben a pók felfogja a rezonanciát. A *Lék* című költői hitvallása ennél érdekesebb alapvetésekkel szolgál.

Kétségkívül a kötet IV. ciklusa a legerősebb. A személyes úti emlékeket rögzítő *Világadapter*rel

kezdődik, és a természeti képekben gazdag, sőt mitikus utalásokat hordozó *Hosszútávalvóval* zárul. E két vers a *Dióval* kiegészülve Babits Mihályt juttatta eszembe, aki *Levelek Írisz koszorújából* című kötetében a világ sokszínűségét akarta ábrázolni, majd (*A lírikus epilógjában*) rádöbent korlátaira. A dióléttől nincs mód kitörni, marad önmagunk sokszínűségének ábrázolása. Tóth Krisztina felveszi az eléje hulló csonthéjast, de nem töri fel, meghagyja zártságában, helyette léket vág a világra, és az átnéző szemmel azono-

sul: „[l]egyen a vers a lék”, „záruljon tükre úgy, / ne láss a mélybe mégsem”, „[v]égig én legyek ő. / [l]egyen a vers nyitott szem, / vízzel teli tüdő” (*Lék*). Távolágtartó álláspont, ám izgalmasan megírva; az olvasó mégis az agy és a szív hegeire vágyik, azokba a szobákba, ahová ebben a kötetben az édesapa elvesztését feltáró és feldolgozó (*Magnak jó lesz; Szobák; Dió; Fügefá; Sehol hamu; Hideg idő*) vagy a születés és a halál misztériumát körbejáró (*Menyegző; Homokóra; Hal*) versek vezetnek.

BAÁN TIBOR

Szigeti Lajos: Erővonalak

Hungarovox, 2016

BAÁN TIBOR (1946) Budapest

Szigeti Lajos válogatott verskötete, az *Erővonalak* a költő indulásától – ezt az 1977-es *Élet és Irodalom*-ban történt bemutatkozás jelzi – napjainkig ad képet a költő életművéről. Természetesen a válogatott könyvek óriási munkát rónak a költőre, aki ilyenkor nem egyszerűen a verseivel szembesül, hanem az egymást követő verskötetekben kirajzolódó lírai világgéppel is. Szigeti Lajosnak ez idáig hét verskötete látott napvilágot. Ez a nyolcadik: visszatekintés, összegzés. Habár az elszánt versolvasók a címek helyett többnyire a költő nevét jegyzik, most mégis felsorolom a megjelent művek címeit. Tanulságos ugyanis egybelátni, hogy mit üzennek a kötetcímek az olvasónak. *Az ég tükrében* (1992), a *Vízjelek nyári égen* (1996), *A fény hullámverése* (2000) egyaránt a kozmosz személytelenségében is reménytelen üzenetét: fényélményt közvetítenek. A költő vizuális fantáziája, meditatív, filozofikus alkata, amint ezt többen észrevették, többek közt Tüskés Tibor, Lator László, Tarján Tamás (és folytatható a sor), egy olyan csöndre, a rohanást messziről néző, elmélyülésre hajlamos személyiséget jelöl, aki a létezés titkait keresi, az egyetemes létösszefüggések foglalkoztatják.

Létezésünk az emberi tudat eredményeinek felhalmozódásával egyre tágabb és tágabb világokba vet minket. Szemhatárunk, éljük bárhol a világon, maga a kozmosz. A kozmosz dajkálja a Föld nevű bolygót, teszi lehetővé rajta az életet. Habár ilyen messzire ritkán tekintünk, Szigeti Lajos verseiben ez a perspektíva újra meg újra kinyílik. De iránya is van ennek a felfelé tekintő pillantásnak, amely a hétköznapi létezés szintereit köti össze a

világmindenséget fenntartó kozmikus rend képzetével. Ez a fajta belső, a létműködés törvényeit és szabályait vizsgáló figyelem a versekben egyre tudatosabb. A *Hívó szó* (2003), a *Barbár téridő* (2006), a *Végtelen jel* (2010) és a *Tejút szélén* (2014) a címekkel is jelzeten egy olyan, következetesen felépített költői világot tár elénk, ahol a költő szavaival „a végtelen átmérője az emberi értelem”. A kötetnyitó *A világ keletkezése* című versből vett kijelentés nem pesszimista. Habár a kozmosz félelmetes erőterébe dobva létezőnk, és létezésünk csak szitakötő-villanás, vagyis felfoghatatlanul rövid idő a fényévekkel számoló csillagászat szerint, mégis van okunk az optimizmusra, hiszen csodák tanúi vagyunk: „a világmindenség megismerhető, / teremtő és teremtetett / egynemű anyag”. A kijelentésben nem egyszerűen a kozmikus lépték az izgalmas, hanem annak felismerése, hogy az ember nem pusztán elszenvetődője a világerők működésnek, hanem maga is teremtő.

A válogatott kötet, bár tekintettel van a versek keletkezési sorrendjére, mégsem ez a kötetépítkezést meghatározó szempont. A költő igazi célja ezúttal nem annyira a fejlődési rajz felvázolása (habár ez mindig érdekes), hanem a szemléleti egység kifejezése. A versek egybeolvasása egyfajta költői csillagvizsgáló torony építésének stációit idézi. Az eszmélés folyamatát mint a korunk emberének válaszait a korszak kihívásaira. Ebben az eszmei építményben a személyes, biografikus elem és a tágabb összefüggések irányában kutató tudomány (biológia, filozófia, mitológia, csillagászat) eredményei és lehetőségei, pontosabban ezek lírai lenyo-